

Péter Árpád

Külhoni magyar fiatalok magyarságtudata

Rendhagyó lapszámmal jelentkezett a Kolozsvári Kommunikáció- és Médiakutató Intézet (KMKI) kiadásában megjelenő folyóirat, a *ME-dok* múlt évi 2. száma. A szokástól eltérően a szerkesztőség egyetlen Kárpát-medencei felmérés eredményét közli: miképpen élnek meg magyarságukat a Magyarország határain kívül élő fiatalok?

A Bauer Béla, Déri András, Gyorgyovich Miklós és Pillók Péter által jegyzett *Haza a magasban. Tanulmány a külhoni magyar fiatalok magyarságtudatának alakulásáról* című, százötven oldalnyi, részletes táblázatokkal szemléletesé tett, majdnem könyvnyi terjedelmű írása kiemelkedő jelentőséggel bír nemcsak a tízéves lap, hanem a magyar szociológiai kutatások történetében is. Az Illyés Gyula-vers (*Haza, a magasban*) címét parafrázál, és e vers két szakaszát mottóként használó lapszámot a Századvég Politikai Iskola Alapítvány munkatársai írták, a kutatást a Nemzetstratégiai Kutatóintézet támogatta. A lapszám szerzői már számos, kis- és nagymintás ifjúságszociológiai felmérést végeztek, amelyek publikálása hozzájárult ahhoz, hogy teljesebben értsük, hatékonyabban viszonyuljunk ehhez a korosztályhoz.

Bauer Béla meghatározó személyisége volt a *MOZAIK2001*-felmérésnek, valamint a *MOZAIK2011*-nek is. A nagymintás *Ifjúság2000* csak a magyarországi fiatalok életébe engedett azidáig alig elképzelhető mértékű betekintést, de mindkét *MOZAIK*-vizsgálatot kiterjesztették a Kárpát-medence ifjaira is. Így váltak összehasonlíthatóakká az anyaország határain belül és kívül élő fiatalok életének, szemléletének vizsgált jellegzetességei, így szintetizálódott egy hatékony ifjúság-értelmezési diskurzus.

Az itt bemutatandó *ME.dok* 2015/2-es számát a szerzők ebbe a kutatásvonulatba illesztik, és azáltal, hogy ezúttal ilyen sajátosan szűk életszemléleti jellegzetességet – a magyarságtudatot – vizsgáltak, lehetővé vált az, hogy először szintetizálódjon a nemzetséghez való tartozás aspektusaihoz történő hozzáállások – bizony, elég széles – spektruma, amely az adott ország többségi kultúrájával történő szinte teljes asszimilációtól az attól való radikális elhatárolódásig terjedhet. Egy fókuszcsoportos beszélgetés során felmerült Örvidék példája is, ahol az Ausztria nyelvéhez, kultúrájához történő igazodás jóval „szervesebben” zajlik, mint ahogy azt megélik a felvidéki Komáromban (132. oldal).

A szerzők már tanulmányuk bevezetőjében megállapítják, hogy a Kárpát-medence magyar fiataljai számára a legnyomasztóbb problematikát az anyagi

tényezők jelentik. „Az összes régióban megjelent a munkanélküliség, mint az egyik legfontosabb, négy régióban pedig, mint legfontosabb probléma.” (5. old.) A többségiek átlaghelyzetéhez képest visszafogottabb anyagi helyzet folyamatos fennállásához néha hozzájárul az erős diszkrimináció is, de rossz anyagi helyzetet eredményezhet az is, hogy a magyar ajkú, kultúrájú ifjú nem tanulta meg elfogadhatóan használni a többség nyelvét, és, sajnos, nem ritka az magyar nyelv használóival szembeni ellenséges magatartás sem (23. old.), de előfordul az is, hogy a kisebbségiek viszonyulnak ellenszenvvel a többség felé (37. old.).

Sajnos, a kutatók nem bukkantak optimálisan, a többségiekkel „jósomszédi” viszonyban élő magyar kisebbségi csoportokra – minden együttélésre árnyékot vet a Szovjetunió kisebbségpolitikájának hagyatéka, amely eleve elutasította a békés együttélés konceptusát, és kultúra-uniformizáló törekvéseit kiterjesztette minden kommunista államra, így a jelentős magyar kisebbséggel rendelkező Romániára, Csehszlovákiára, Szerbiára is, és értelemszerűen érvényesítette saját határain belül is (Kárpátalja – a mai Ukrajna területén).

A tanulmányban vizsgált korcsoport jelentős része – korából kifolyólag – nem rendelkezik közvetlen, tudatosított tapasztalatokkal a Szerbia széteséséhez vezető tragikus háborúról, vagy a Szovjetunió megszűnését követő gazdasági, politikai zűrzavarról, nem élték át Erdély Romániához történő csatolásának traumáját, ám, amint kiemeli a kutatást végző munkacsoport, ezek a traumák még a vegyes házasságok esetén is meghatározóak lehetnek – főleg amiatt, hogy az idősebb generációk intenzíven éltetik ezen események emlékeit, és a nevelési-szocializálási folyamatban az utódaikra, a kutatók által vizsgált ifjakra is „átörökítették” e szemlélet bizonyos aspektusait (l. pl. 106. old.).

Ám, amint a komáromi fókuszcsoporthoz is kijelentik, *jó* magyarnak lenni, még olyan kisebbségi helyzetben is, és abban az esetben is, amikor az anyaországban minősítik negatívan valakinek egy külhoni területhez kapcsolódó identitását (pl. ha „tót”-ként utalnak felvidéki magyarokra, 47. old.). Ugyanezt, az anyaországiak részéről tapasztalható, illetéknéppen kimutatott idegenkedés következményeként érzett a sérelmezettséget azonosították a kutatók a többi „leszakadt” területen élő fiatal esetében is, értelemszerűen, más-más intenzitással, hangsúlyokkal (l. pl. 56. old.).

Ugyanakkor a magyarság megélésének szimbolikus vetületeihez való viszonyulás sem egyértelmű (már?) az ifjú nemzedéknél, ugyanis, amint a kutatók leszűrnek az erdélyi vizsgálódás egyik figyelemreméltó következtetését, „egyeseknél fásultság mutatkozik a nemzeti értékekhez kapcsolódó, általuk némileg kötelezőnek érzett lelkesedés miatt” (29. old.). Anélkül, hogy „túlinterpretálnánk” a kutatás következtetéseit, megállapíthatjuk, hogy valószínűleg a Magyarország határain kívül, a „leszakított részekben” élő ifjabb magyarok generációja jóval kozmopolitább, mint a középkorúak, akik még a kommunizmusban (illetve annak túlkapásaiban, despotizmussal ötvözött szocializmusban, abuzív államkapitalizmusban stb.) szocializálódtak, és

számukra a nemzeti hovatartozást meghatározó attribútumok nem bírnak olyan szerves funkcionalitással, mint amennyire jelentéstelítettek voltak a korábbi generációk esetében.

Ugyanakkor figyelemreméltó, hogy a magyar nemzet (esetenként Magyarország) szimbólumainak használata, az azokhoz történő tudatos ragaszkodás, a jelképviselet ceremonialitásának felvállalása jelentős szereppel bír az ifjak csoportjában is, annak ellenére, hogy – a nyilatkozatok szerint – egyetlen többségi sem tekintett pozitívan ezeknek a jelképeknek a közvetlen felvállalására, nyilvános terekben történő felmutatása. A felmérés adatai szerint a nemzet szimbólumainak felvállalása és használata fontosabb magyarságtudat-meghatározó, mint pl. a magyar állampolgárság (l. pl. 36., 47., 93. old. stb.).

Sajnos, anélkül, hogy bizonyítékokat sorolnánk, forrásokat idéznénk, a tévedés kockázata nélkül kijelenthetjük, hogy a posztkommunista országok jellemzően erős ellenérzéssel viszonyultak a '89-es események után jelképeiket hangsúlyosabban használni kezdő magyar kisebbség öndefiníciós kísérleteihez, alkalmanként gátolva azokat.

Ezzel szemben ebben a kutatásban nem érintett örvidéki magyar közösség nem szembesült akkora mértékű jelképhasználat-tiltással, mint Kárpátalja, Felvidék, Erdély, Délvidék magyarsága, viszont az ő körükben nem oly jellemző a nemzeti jelképek oly hangsúlyos használata, mint az előbb felsorolt, hajdani országrészekben. Ugyanakkor Órvidéken az 1920 óta magyar (és egyéb kisebbségi) nyelv intézményes használatát is más típusú törvények, alkotmánycikkelyek határozzák meg, mint a felsorolt területeken.¹ Viszont egy jóval toleránsabb legális környezet sem menti meg a közösséget a német (osztrák) nyelvű többségbe történő beolvadástól – amit sajátos esetekben erőteljes lokális identitás kialakulása befolyásol – mint pl. Órsziget esetén, amely lakói előszeretettel definiálják magukat „szigetiakként”: „Sigeter seimma, Sigeter bleimma...”²

A *ME-dok*-ban vizsgált területeken a lokális identitás felerősödése, főleg az anyaországtól elszigetelt, de tömb-közösségben élő ifjak csoportjánál figyelhető meg (141. old.).

A kutatás egyik fontos megállapítása, hogy a határon túli magyar ifjak számára a „nemzet mint elképzelt közösség” jelenti a magyarságot. Ugyanakkor kiderült a fókuszcsoporthoz tartozó beszélgetésekből, hogy főleg a szórványban a „többségi nemzet” országa társul erősebben az otthon képzetéhez (142. old.), ugyanakkor épp a szórvány esetében fordult elő az, hogy esetenként hangsúlyosabbá vált az „ellenálló identitás”, mint a tömbmagyarságnál (145. old.).

A kutatás vezetői Bodó Barnára hivatkozva megerősítettnek látják a MOZAIK2011 eredményeit, hogy «„a szórvány jellemzője, azaz, hogy az itt élők külső támogatás nélkül képtelenek nemzeti identitásuk kulturális tartalmait újratermelni, képtelenek az etnikai reprodukcióra”, illetve „a kisebbségi identitás

egyetlen esetben nem veszélyeztetett: ha a vonatkozó kisebbségi közösség autonómiával rendelkezik».³

Értelemszerűen a tömbmagyarságnak erősebbek az esélyei potenciális és valós asszimilációs kísérletekkel szemben, ám a többségi nemzetek a magyar közösségekhez való, jellemzően negatív hozzáállása már rövid távon is befolyásolhatja az ifjak szülőföldhöz mint magyarságtudatuk egyik meghatározó komponenséhez való viszonyát – (lásd a fentebb említett, teljes Kárpát-medencére jellemző, ifjakat hatványozottan érintő anyagi problémákat).

Végezetül a kutatás fizikai paramétereiről ejtenénk néhány szót.

A Bauer Béla, Déri András, Gyorgyovich Miklós és Pillók Péter által koordinált kutatás tizenhárom fókuszcsoportos beszélgetés keretében mérte fel a „leszakított részek” ifjainak magyarságtudatát. A 2014 májusában és júniusában zajló kutatásba szakképzett moderátorok és helyi szervezők kapcsolódtak be. A kutatók kilencvenegy, 15–29 éves fiatal nyilatkozatait

A kutatásba bevont települések:

- Kárpátalja (Ukrajna): Beregszász, Munkács, Nagyszőlős;
- Vajdaság (Szerbia): Ada, Kisorosz, Topolya;
- Felvidék (Szlovákia): Komárom, Zselíz, Királyhelmec;
- Erdély (Románia): Kolozsvár, Sepsiszentgyörgy, Nagybánya;
- Budapest (itt élő, de külhonban született).

Felhívjuk az érdeklődők figyelmét arra, hogy a 2015/2-es *ME-dok* a <http://medok.ro> honlapról letölthető.

Jegyzetek

¹ Hajnalka Berényi-Kiss: *From law to language use practices. A case study on Hungarian-speakers in Austria*, University of Vienna, 2012.

² «„Szigetiek vagyunk, szigetiek maradunk...” – kezdik gyakran a fiatalok együtt, hangosan elmondott szövegüket.» Barcza Ildikó: *Kisebbségben: Órisziget egy antropológus szemével*. 2016., http://www.maszol.ro/index.php/kisebbségben/60570-kisebbségben-risziget-egy-antropologus-szemevel#_ednref5. Letöltés dátuma: 2016. 04. 03.

³ Bodó Barna (2013): Kisebbségi magyar fiatalok identitásváltozatai. In Szabó A., Bauer Béla., Pillók P. (szerk.): *Mozaik2011 – Magyar fiatalok a Kárpát-medencében – Kutatási jelentés. Belvedere – NCSSZI. Szeged–Budapest. 244.* A kiemelt idézet a *ME.dok* 2015/2. 146. oldalán olvasható.